

Cronica Literară

— Țăranul în literatura românească —

Poate că nu e de inactualitate această problemă.

Cele ce urmează sînt numai idea directrice a unui articol ce trebuia să fie mai documentat,—și care, poate, va apare altădată în această revistă...

Așa dar, să vedem care a fost atitudinea scriitorilor romîni față cu țărănimea, în toată vremea de cînd avem o literatură propriu zisă, adică de o sută de ani încoace?

Și întrebarea noastră este cu atîta mai importantă, cu cît, din această cercetare, nu vom afla numai cum au privit scriitorii noștri țărănimea, ci încă și altăceva, și mai interesant: cum au privit țărănimea clasele din care făceau parte acei scriitori, clasele care *se exprimau prin acești scriitori*.

Și, trebuie să deosebim, chiar dela început, pe scriitorii din Ardeal de cei de dincoace de munți. Aici, la noi, scriitorii fac parte din clasele orășenești, exprimă sufletul acestor clase, se adresează la aceste clase,—și toate acestea, chiar atunci cînd sînt *ridicați* din țărănime, pentru că cuvîntul *ridicat* se aplică aici din toate punctele de vedere, și din acela că ei, ca aproape toți intelectualii eșiți din țărănime,—o *părăsesc*, rup legăturile cu ea, se adaptează claselor orășenești, împrumutînd dela acestea sufletul, idealurile—și poftele.—În Ardeal, unde Romîni sînt, aproape în întregime, un popor de țărani, unde n'a existat o clasă boierească și nici una burgheză, unde clasele de sus sînt de alt neam, de altă lege, de altă... clasă, unde *budgetul* (cu care la noi clasele de sus își adaptează pe cei eșiți din țărănime... Nu uitați acest lucru esențial!), unde *budgetul* e al *celuilalt* popor, al Ungurilor,—acolo, în Ardeal, scriitorul, cași ceilalți intelectuali, e eșit din popor, și, neavînd ca la noi ispita adaptării, rămîne în legătură cu poporul al cărui reprezen-

tant devine, vibrează de idealurile poporului, dându-le o formă conștientă,—scrie „din popor“ și „pentru popor“...

Această deosebire se manifestează dealungul literaturii rominești de la 1800 până astăzi.

În epoca literaturii „vechi“, care ține până la 1840, în epoca lui Conache, poeții dela *noi*, logofeți și vornici în genere, își cîntă senzibilitatea, adesea senzualitatea lor orientală, într'o formă „alcătuită“ după literatura scriitorilor clasici decadenți francezi ori a dubioșilor poeți greci constantinopoliteni. Și cînd în literatura lor nu-i vedem preocupaji de nimic decît de eul lor (cași scriitorii din faza lui Eminescu.—Aceste două faze au *acel* punct comun), e sigur că, cu alîta mai puțin vom căuta cum privesc ei pe țăranul român. Ei nu-l *privesc* de loc. El parcă nici n'ar exista. Și e drept, că nici nu-i iau nimic: limbă, versificație, idei poetice din poezia populară,—cum vor lua cei din epoca imediat următoare.

Iar cînd, obosindu-se de „alcătuirii“, logofeții și vornicii se dedau la „tălmăcirii“, ei traduc literatura subțire, din scriitori subțiri (Voltaire, Racine, Pope, etc.), pentru boeri.

În epoca aceasta, avem o literatură boerească, pentru boeri.

În același timp, în Ardeal, oameni mici (n'au logofeți, n'au nimic; cu o generație mai înainte n'aveau decît țărani și preoți), niște advocați de pildă (Aron, Barac), oameni eșiți din popor, traduc cărți ca Leonat și Dorofata, Risipirea Erusalimului, Arghir și Elena,—literatură populară, pentru popor.... Iar ardeleanul Budai-Deleanu, un om mai învățat decît scriitorii boeri din principate, scrie, totuși, o poemă eroi-comică *populară*, adică bazată pe forma populară, cu elemente populare,—deși, ca subiect, inspirată din literaturi străine....

În prima fază a literaturii „moderne“, în faza Alecsandri, după 1840 și înainte de 1880, în Ardeal nu există scriitori de samă (cauzele nu importă aici). Dar se continuă literatura pentru popor. La noi, lucrurile s'au schimbat decum erau în epoca precedentă. Literatura este influențată, condiționată, de romantismul francez și, la unii scriitori, de literatura populară.

Alecsandri, de pildă, *ia* foarte mult dela popor: „Doinele“ sale, s'a zis, pot face pe cineva să le la drept creațiuni populare. E o exagerație, dar e drept că el și-a însușit, în „Doine“, foarte mult din forma și elementele populare,—nu-i vorbă, fără să și le transforme în substanță proprie (ca Coșbuc), ceea ce face ca de cele mai multe ori elementele populare din aceste „Doine“ să plutească, în bucăți mari, neasimilate.... Dar dacă scriitorii fazei acesteia *au luat* mult dela popor, ce *i-au dat* în schimb? În 1868, d. Maiorescu („În contra direcției de astăzi în cultura română“) spunea:

„Singura clasă reală la noi este țăranul român, și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare.

Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv, ce-l numim cultură romină, și cu obolul cel din urmă îl silim a ne plăti pictorii și muzicanții noștri, academicii și atenianii din București, premiile literare și științifice de pretutindenea și, *din recunoștință, cel puțin nu-i producem nici o singură lucrare, care să-i înnalte inima și să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele*”.

„Ca să mai trăim în modul acesta este cu neputință. *Plîngerea poporului de jos și ridicolul plebei de sus au ajuns la culme*”.

La culme ajunsese atunci! Acuma însă a ajuns la culmea culmii!—Și permită-ni-se o paranteză. Ce a făcut d. Maiorescu, după ce n'a mai fost, ca în 1868, cînd scria aceste rînduri, numai în poziție de a protesta,—ce-a făcut față cu acea „plîngere” a poporului de jos, atunci cînd a devenit unul din „stîlpii societății” rominești? Ori, atunci, în 1868, „mizeria aceasta a claselor de jos”, era numai o trăsătură de penel mai mult ca să zugrăvească și mai negru fondul pe care avea să caricaturizeze civilizația apuseană introdusă aici? Iar, în domeniul literar, dal'a d. Maiorescu, el personal, ori prin școala sa, prin elevii săi, vre-o operă care să facă pe popor „să uite un moment mizeria de toate zilele?”—D. Maiorescu a avut multă trecere în țara aceasta, a făcut în chestii culturale tot ce a voit, a făcut și imposibilul (pe d. Dragomirescu —bărbat inteligent, profesor de literatură la universitate, etc.),—dar și-a mai adus el aminte dela 1868 până astăzi (sînt 40 de ani!) de „mizeria claselor de jos”, de „lucrarea care să înnalte inima” poporului de jos și „să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele” ?...

Un singur om a fost în vremea aceea, care a dat două sau trei cărți de asemenea natură. A fost un paraclicer, un psalt, un mahalagiu oarecare, jumătate bulgar, jumătate romin, un fecior de căldărar, venit de peste Dunăre,—Anton Pann. Ce folos însă că și acesta, în *literatura sa*, nu este nici „popor”, nici curat „pentru popor”, este cam „mahala” și cam pentru „mahala....” „Lumea” din care „a adunat”, și căreia „iar i-a dat” literatura sa, este până la un punct mahalaua.... Oricum, el e singurul,—acest mahalagiu, acest psalt, acest vagabond, căruia sîntem datori să-i păstrăm o veșnică recunoștință.

Să revenim la Alecsandri. „Poporanismul” său—împrumutarea de la popor a limbii și fondului—clădirea unei literaturi culte cu ajutorul bogăției populare, este numai un aspect, ori o latură, a clădirii întregului edificiu al civilizației noastre, *care, toată, a fost creată din avutul poporului*,—fără ca în schimb să i se dea și lui ceva.... Și, după cum din avutul lui am creat palate, căi ferate, școli mari etc. fără ca lui să-i dăm ceva în schimb, tot așa, din doinele lui am creat literatura noastră, fără ca în schimb să-i dăm „o singură lucrare care să-i înnalte inima, etc.”.

Dar să vedem dacă, în literatura aceasta cultă, scriitorii și-au plă-

tit „obolul“ către țărănime, prin insuflarea măcar a simpatiei, în păturile orașenești, pentru dinsa.

Cum s'au comportat scriitorii acestei epoci față cu țărănimea ?

Afară de rare excepții (un Boliac ; e celebră bine intenționata, dar falșă și afectata sa „Sila“), scriitorii ori au ignorat țărănimea, ori au idealizat'o falsificind'o, creînd o țărănime de carnaval, ridicolă,—ceea ce a fost cu atîta mai primejdios, cu cit literatura aceasta putea *înșela*, făcînd să se creadă că țăranul e fericit.... Cînd d. Maiorescu vorbea de „*plîngerea* poporului de jos“, Alecsandri *vedea* lumii că țărănimea nu *plînge* de loc, de loc !

Pe cînd d. Maiorescu vorbea de „mizeria“ și „plîngerea“ clasei de jos, de „suferința“ ei, Alecsandri ne arăta pe „sămănătorii harnici cu sacul subțioară“ fericiți, fără ca să-i vină o singură dată în gînd, ca nobilului poet O. Carp (*In amurg*, „V. R.“ II, 2) că acești sămănători nu samănă pentru dînșii,—și doar știa bine Alecsandri, mai bine decît O. Carp, pentru cine sămănau „sămănătorii“—la Mircești.—Și cine n'a admirat pe „Rodica“, pe „juna“ Rodică, această falsificare a realității, această bătae de joc de suferințele țărănimii ! I s-a imputat lui Eminescu că a falsificat pe „1400 !“ Dar cum trebuia atunci să i se impute lui Alecsandri că a falsificat realitatea, pe care toți o vedeau, el cel întăiu !

Crescuți cu „pastelurile“ lui Alecsandri, noi am fost înșelați, am considerat pe țăran ca o ființă fericită și, nu știu zău, dacă nu i-am invidiat soarta !! Și cînd ni se spunea că-și duce greu viața, noi zimbeam, căci noi ne gîndeam la „juna“ Rodică și la „sămănătorii“ care înnoată în fericire....

Și n'am observat, pe atunci, în deajuns, această poezie, n'am observat cum cu un an înainte de 1864, pe cînd se dădea lupta pentru împroprietărire, pentru acea meschină împroprietărire,—cum Alecsandri, în *Rusaliile*, își bătea joc, în aparență de demagogism, în realitate de luptătorii pentru împroprietărire... Și n'am mai băgat în deajuns samă că țărănismul lui Alecsandri și al celorlalți, consta în iubirea pentru țăran mai întăiu ca pentru *un decor al naturii*, și al doilea ca pentru *un archaism viu*, pentru reprezentantul „vremii lui Ștefan cel Mare, zimbrului sombru și regal...“

Țăranul *mijloc*, niciodată țăranul *scop* ! Țăranul pe scenă, pentru a înveseli pe orașeni ; țăranul în natură—ce *pitoresc* e un baci pe o cărare de pe Ceahlău ! țăranul în pastel, etc. etc.—o altă *utilizare* a țăranului, ce e drept, mai inofensivă decît acea a „sudorii“ lui, vorba d-lui Maiorescu ! Și, ca culme, țăranul logodit și însurat în Arenele Romane, concurînd cu celebrii „campioni internaționali“,—spre a se vinde mai multe bilete de intrare la expoziția jubilară.... Ce prosper părea, acolo în Arenele Romane, acest produs al solului romînesc : țăranul !

„Farmecul limbii romîne în poezia populară—el ni l'a deschis ;

iubirea omenească și dorul de patrie în limitele celor mai mulți dintre noi—*el* le-a întrupat; frumusețea proprie a pământului nostru natal și a aerului nostru—*el* a descris-o; „chauvinismul“ ginteii latine și ura în contra Evreilor—*el* le reprezintă“ zice d. Maiorescu. Cine este acest *el*? *El* este Alecsandri... Dar *el* nu ne-a „deschis“ suferințele țărănimii, dar *el* „n'a întrupat în noi“ mila pentru aceste suferinți! Și doar *el* se bucură de faima că a vibrat de tot ce a mișcat pe contemporanii săi... De tot ce i-a mișcat, da! E ceva care nu i-a mișcat.... E suferința țărănu-lui român!

În faza a doua a literaturii „moderne“, în faza lui Eminescu, scriitorii sînt ceea ce s'ar putea numi, cu un termen cam barbar, *egotiști*. Sînt plini numai de ei, de propriile lor simțiri, de obicei suferinți,—ei nu se cîntă decît pe sine. E o hipertrofie a propriii lor personalități, durerea lor—exagerată—devine durerea lumii întregi. *Orice* cîntă, se cîntă, în definitiv, pe sine...

Eminescu, de pildă, în poeziile sale, nici nu vorbește de țărănime. Dacă voim să-l cunoaștem în această privință, trebuie să-l căutăm aiurea, *în afară de literatură*. Acolo îl găsim privind pe țaran din punct de vedere curat naționalist, tot ca *mijloc*, ca păstrător al limbii, al obiceiurilor, portului,—ca *arhaism*! Dar încalte acesta a fost de o sinceritate fără de margini și țaranul n'a fost ridiculizat în opera sa—prin idealizare....

Iar țaranul ca *decor*, ajunge la unii până la—erte-mi-se expresia—până la scandal. Am protestat acum treisprezece ani, în „Evenimentul Literar“ împotriva *socialistului* Traian Demetrescu, care *înfrumuseța* peisajul cu țărani *necvoîntători* și cu „pulpele de bronz“ ale țărancelor, pe care poetul le admira, pîndind cum trec țărancele pîrăul—idila slîrșindu-se, bine înțeles, cu o altă idilă, mai realistă în fond, dar zugrăvită tot cu cuvinte susurate, între poet și țărancă cu „pulpele de bronz...“

Și, toată recunoștința noastră lui Caragiale! Acest om, dacă n'a cîntat pe țaran, a dovedit, în două chipuri, un suflet deosebit. El, care și-a bătut joc de toți și de toate, nu și-a bătut joc niciodată, dacă nu mă 'nșel, de țaran!—Iar cînd a scris o tragedie, Năpasta, a localizat-o la țară: a simțit că *onourea* unei tragedii nu poate fi suportată nici de Zoe, nici de Tipătescu. *La țară*, a gasit el în cine să întrupeze sentimentele grave, profunde, *mari*!—Și, vă puteți închipui pe Caragiale, dacă ar fi zugrăvit țărani, zugrăvindui-i fals-idilic, ori ca arhaisme?

Și, recunoștință și lui Vlăhuță și Delavrancea, care, în cîteva accente sincere, și-au arătat *emoția* lor față cu suferințele țărănimii.

Tot în această epocă, există un scriitor, un mare scriitor, care și-a cîntat anii copilăriei sale țărănești,—și cu aceasta și viața țărănească, aruncînd însă asupra ei un văl albastru, privind-o cu nostalgia unui țaran transplantat în oraș, rămas toată viața țaran, fără însă să mai aibă legătură puternică cu poporul. E Ion Creangă.

În această vreme, în Ardeal, lucrurile stau cu totul dimpotrivă. Cine a cetit pe Pop Reteganul, pe omul din popor care scrie pentru popor, viața adevărată a poporului; pe Slavici, omul din popor, care nu uită că e din popor, care scrie viața adevărată, de bucurie, de tristețe, de muncă a poporului; pe Coșbuc, care cîntă idila adevărată a dragostei, din ținutul lui mai fericit și munca.... și acel *profetic* „Noi vrem pămînt!”—aceia pricepe deosebirea! Se zice că Coșbuc a scris această poezie inspirat de starea țăranilor din Moldova.... Cu atîta mai caracteristic. A trebuit să vie un Ardelean, un „fecior” de lîngă Năsăud, ca să scoată cel mai mare și mai cuprinzător strigăt al țăranului moldovan....

Nu voesc să vorbesc de faza cea din urmă a literaturii rominești. Ea e în formare. Un singur nume voi scrie aici: pe al lui Octavian Goga! E un Ardelean din „satul de sub munte” Rășinari.... Cetiți „Poeziile” sale, cetiți, în alt loc al acestei reviste, povestea „omului”, simpla și dureroasa poveste a țăranului român, care ar putea să aibă drept motto vorbele lui Gloucester din *Regele Lear*: „Totul e întunecime și dezolare....” Și n’o putea spune povestea aceasta, care e mai cu samă a „omului” de dincoace de Carpați, a țăranului nostru, decît tot un Ardelean!...

...Și ce direcție oare va lua, de aci încolo, literatura rominească?... Dar, îmi vine o altă întrebare, dacă e o *alta*: durerile din acest moment ale poporului român sînt ale facerii, sau ale morții?

G. I.

